

Г.О. АРСЕНТЬЄВА

Запорізький національний технічний університет, Запоріжжя

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОДІЮ ДЕРЖАВИ Й ЕТНОСІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР

Стаття являє собою соціально-філософський аналіз взаємодії держави й етносів в сучасній Україні. Розглянуто сутність, специфіку, типи таких соціальних взаємодій, як імператив, маніпуляція, діалог. Виявлені основні шляхи запровадження конструктивного діалогу між державою й етносами у напрямку оптимізації трансформаційних процесів в сучасній Україні.

Ключові слова: держава, етнос, імператив, маніпуляція, діалог.

Вступ

Державотворчі процеси в сучасній Україні висвітлили низку проблем. Серед них – така складна і багатогранна, як проблема етнонаціональної політики, яка потребує уважного вивчення і цивілізованого розв’язання. Ця проблема злободенна не лише для України, вона посідає одне з перших місць серед найгостріших проблем сучасності в усьому світі. Концептуальний аспект розв’язання етнополітичних проблем в Україні у більшості досліджень полягає у поєднанні демократичної, національної ідеї з державницькою. І це надто важливо. Адже довгий час багато говорилося про нації, про національні проблеми, проте, по суті, недооцінювалася їхня роль як чи не найважливішого структурного елемента держави з багатоетнічним складом населення. На фоні загальної тенденції до демократизації та інтеграції все ще спостерігається незадоволення етнонаціональною політикою держави. Вкрай важливим стає вдосконалення етнонаціональної політики. А для цього треба створити й налагодити конкретний механізм, який забезпечував би для кожного етносу можливість виражати свою самобутність, самостверджуватися, зберігати себе як етнос. Звідси – нагальна потреба наукового осмислення етнонаціональної самоорганізації, проблеми національної державності, формування соціально-політичних механізмів вирішення суперечностей у сфері етнонаціональних відносин, аналізу існуючих форм національного об’єднання і моделювання нових. Це особливо важливо і тому, що політичний прагматизм став підноситися над теоретичним осмисленням дійсності, що й призвело до розриву теорії етнонаціональних відносин і практики прийняття політичних рішень.

Мета статті: дати порівняльний аналіз характерних рис і ознак основних типів взаємодії між державою і етносами (імператив, маніпуляція, діалог); обґрунтувати шляхи і напрями переходу в Україні до діалогової моделі взаємодії держави і етносів.

Об'єкт дослідження - діалогова модель взаємодії між державою і етносами в сучасній Україні.

Обговорення проблеми

Українська ідея в сучасних умовах уже виросла з рамок національних, у вузькому моноетнічному тлумаченні українського народу. Єдність українського народу офіційно закріплена Конституцією України, в якій визначається, що український народ – це громадяни України всіх національностей [1, с.3]. Етнічна неоднорідність українського соціуму не дозволяє один етнос використовувати в якості підстави для єдиної “національної ідеї”, тому що це може призвести до соціальної нерівності, що суперечить принципам демократії і громадянського суспільства. І поки національний принцип збігається і не суперечить гаслу соціальної рівності – ми від душі вітаємо національні рухи, але як тільки національний принцип стає підставою для посягання на свободу будь-якого етносу, ми повертаємося до нього спиною, запам'ятавши, що вища цінність – рівноправна людська особистість. Необхідно не викривальне відношення до іншої національної домінанти, а розуміння її відмітного змісту, пошук можливостей спільної реалізації свободи і рівності, яка не усуне їхньої протилежності, а зробить орієнтацію на єдність свободи і рівності постійною, хоч вона і завжди буде досягатися і ніколи остаточно не стане досяжною, бо коли ми рівні, ми не свободні, а коли свободні, - не рівні. Але саме прагнення до суміщення свободи і рівності повинне бути постійним, щоб не відхилитися від напрямку до гармонійної спільності розмаїття як найбільш стійкої й перспективної основи розвитку людства. У рамках багатонаціональної держави на основі об'єктивних процесів виникає тенденція зародження “багатонаціональної нації”. Йдуть пошуки нового визначення нації, бо існуюче визначення нації як такої історичної спільності людей, для якої характерні спільність мови, території, економічного життя, психічного складу, не зовсім відповідають реаліям сучасного життя. Так, у Швейцарії чотири мови і є єдина швейцарська нація, а 30% казахів не знають казахської мови, користуючись російською (так що ж ці 30% не відносяться до казахської нації?).

Головна мета національно-етнічної політики в Україні – відродження і збереження духовної і культурної спадщини кожного з етносів, що населяють Україну. Існують відповідні положення численних міжнародно-правових документів, присвячених правовому статусу національних меншин, Конституція України, поточне законодавство, а також висловлені у літературі думки щодо принципів етнонаціональної політики [2, с.37- 38; 3, с.754; 4, с.55-59], філософсько-методологічних принципів організації співжиття у багатоетнічних країнах [5, с.11–12] та принципів правового статусу національностей [6, с.25 – 33]. Серед цих принципів є принцип визнання багатоетнічності, багатомовності, полікультурності здобутком людства, ознакою багатства суспільства, а також принцип вирішення непорозумінь, міжнаціональної напруженості та будь-яких інших проблем і конфліктних ситуацій виключно шляхом взаємних консультацій, діалогу та

До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір

пошуку компромісів. Українське суспільство у всьому розмаїтті свого етнічного складу вже давно розуміє, що без толерантності між етносами не обійтися і проблем тут особливих не існує [7, с.332]. Проблема в іншому. І саме цьому присвячується означена стаття. Ми пропонуємо перевести ракурс розглядання проблеми етнонаціональних відносин з площини відносин між етносами у площину відносин між державою й етносами. Почнемо з термінологічного пояснення. Етнонаціональні відносини – це відносини між суб'єктами національно-етнічного розвитку (націями, народностями, національними групами) та їхніми державними утвореннями. В етнонаціональних відносинах відображається уся сукупність соціальних відносин, а визначальний вплив на них справляють економічні й політичні чинники. Це зумовлено, насамперед, значенням держави як важливого чинника розвитку нації. Етнос, з точки зору нормативного і інституціонального підходів, розуміється як та частина населення країни, яка мешкає у рамках соціального і політичного простору іншого народу, тобто це етнічна меншість або “не титульна” етнічна спільність. Якщо у гетерогенному суспільстві подібна група не має суверенітету (автономії) у рамках політичної системи домінуючого (“титульного”) етносу, то вона займає підлегле положення в ієрархії їхніх взаємовідносин. Бо “титульна нація” виступає у ролі основного носія даної політичної системи та її державності. Вона фактично ототожнюється із державою або з однією з найвпливовіших, “організованих зверху донизу” соціальних груп [8, с.52]. Загалом же етноси побудовані в значній мірі на системі горизонтальних зв'язків і неформальному лідерстві. В них виділяються політичні, духовні, релігійні лідери. А держава – це формалізована бюрократична група, чії цілі, стратегії поведінки і рамки діяльності визначені нормативними актами, а чинниками їхньої консолідації є корпоративність, жорстка посадова ієрархія. Держава як соціальна група відрізняється тим, що взаємовідношення між її членами визначаються їх рангом, статусом і посадою. Бюрократичний принцип організації державного апарату і формалізація взаємин в ньому обумовлюють їхнє прагнення до уніфікації об'єктів, якими вони керують, а це може породжувати занепокоєння з боку різних етнічних груп. В подібній системі соціальної взаємодії держава все ж є ведучим партнером, бо вона має необхідні ресурси влади, визначає вектори спілкування, його інтенсивність та ефективність. Держава зацікавлена у нав'язуванні тих чи інших стратегій спілкування, виходить із затвердженої в її рамках ціннісно-нормативної системи, яка може співпадати або суперечити ціннісним орієнтаціям будь-якого конкретного етносу. Державі завжди легше керувати моноетнічним суспільством, і тому вона завжди була зацікавлена у формуванні над-етнічної ідентифікації індивідів, соціально-культурним механізмом якої є індоктринація як цілеспрямоване навіювання політичних ідей, цінностей, символіки, що виступає засобом соціальної консолідації, засобом політичної мобілізації і механізмом мотивації до тих чи інших сумісних дій. І це особливо важливо в період трансформації, коли виникає перервність, відхилення, порушення існуючої соціальної традиції і

До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір

перехід від того, чого вже не має, до того, чого ще немає, але повинно чи може бути. Все це створює певну соціальну напруженість, певні труднощі. Але нормативно-директивна форма соціальної інтеграції – це по суті повернення до автократії, отже, вона неможлива в умовах становлення демократії, що прагне до побудови громадянського суспільства.

Світова практика виробила лише один, визнаний як позитивний, - це демократичний спосіб урегулювання етнонаціональних відносин, який передбачає забезпечення вільного волевиявлення етносів в поліетнічних суспільствах та реалізацію їхніх законних прав на життя. Міжнаціональні відносини в сучасному світі підпорядковані дії двох взаємозалежних тенденцій. З одного боку, формування й розвиток націй, їхньої боротьби за рівноправність і самостійність, за створення держав, а з другого, – на основі об'єктивного процесу інтернаціоналізації всіх аспектів суспільного життя відбувається злам національних кордонів, посилення зв'язків і взаємного співробітництва та інтеграційних процесів. Ігнорування цих тенденцій під час здійснення національної політики може не тільки призвести до загострення національного питання в окремих державах, а й спричинити непередбачувані наслідки в межах усього світового співтовариства. В етнодержавотворчих процесах у сучасному українському суспільстві виділяються дві взаємопов'язані та водночас суперечливі тенденції. З одного боку, триває етнічне відродження (“етнічний ренесанс”) як “титульного” етносу, так і решти етнонаціональних спільнот, що знаходить вияв у самоорганізації їх життєдіяльності, підвищенні інтересу до історії, культури “свого народу”, до “свого” місця у поділі праці, участі у владних структурах і процесах державного управління; а з другого боку, – утвердження інтеграції титульного і не титульних етносів у політичну націю в контексті глобалізаційних процесів з їх об'єднавчими та стандартизаційними параметрами через етнокультурний простір України до європейського етнокультурного простору. Як відомо, між державою і суспільством існують такі основні типи взаємодії, як імператив, маніпуляція, діалог. Розглянемо даний типологічний рядок, побудований на основі критеріїв ієрархії домінування партнерів і їхніх цілей, і виберемо з них такий, який відповідає сучасним реаліям України та перспективам розвитку як її державності, так і поліетнічного суспільства. А така відповідність, в свою чергу, є показником конструктивності як характеристики того, що відповідає рівню й можливостям розвитку суспільства і держави, що має для вирішення злободенних проблем необхідні засоби хоча б у статусі потенційного буття.

Імператив – авторитарна, директивна форма впливової дії на партнера з метою досягнення контролю над його поведінкою, внутрішніми установками, примус до певних дій або рішень [9, с.5] – історично найбільш традиційний тип взаємодії держави з етносами. Імператив передбачає прагнення до повного домінування над партнером, нав'язування йому своїх ціннісних установок, жорстке регламентування усіх сфер його життєдіяльності. Використання даної стратегії націлено на забезпечення привілейованого положення “титульного” етносу (з яким себе і ототожнює

До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір

держава) і обмеження інших етносів у сфері виборчого права, вищої освіти, соціальних і економічних прав. На пострадянському просторі подібне відбувалося, наприклад, в Латвії і Туркменії. Взагалі ж це не сумісне з демократією і громадянським суспільством. Влада, що нав'язує імператив, ризикує отримати зростання етнічної напруги, соціального занепокоєння етносів, виникненням конфліктної ситуації.

Маніпуляція - це більш м'яка, ніж імператив, форма впливу на партнера, коли істинні цілі взаємодії можуть бути від нього приховані, що дозволяє піти від можливого конфлікту або перевести його із політичної площини у культурну. Держава у поліетнічному суспільстві використовує цей вид взаємодії з метою інтеграції етносів у єдиний соціально-економічний, політико-правовий й культурний простір. Ця стратегія обумовлена тим, що "титульний" етнос відмовляється визнати або визнає частково право інших етносів на самобутні форми життєдіяльності у повному обсязі (чи то перешкоджає утворенню територіальних автономій, чи то навчанні на рідній мові свого етносу). Взагалі ж все це і так відбувається на фоні етнічної асиміляції (природного процесу засвоєння представниками різних етносів мови, культури, звичаїв і традицій того середовища, в якому вони мешкають), але "титульному" етносу, на жаль, часто цього здається замало. І держава, яка ототожнює себе саме з "титульним" етносом, починає прискорювати природну етнічну асиміляцію шляхом звуження сфери функціонування і застосування мови, культури, звичаїв і традицій "не титульних" етносів. Щодо сучасної України, то це у більшій мірі стосується мовного питання у здобутті освіти та діловодстві. У всякому випадку для пересічного громадянина саме це здається найбільш явним, бо для того, щоб судити про інші сфери, треба бути більш-менш обізнаним в них. Держава ж робить вигляд, що існують більш важливі проблеми, ніж мова, а насправді мовне питання потребує особливої уваги, перш за все, з огляду на не завжди вдалий досвід розв'язання мовних проблем в інших країнах. Досить сказати, що однією з головних причин збройного конфлікту у Придністров'ї стало саме мовне протистояння. Не випадково серед прав, які складають право на національно-культурну автономію, на перше місце поставлено саме право на користування та навчання рідною мовою, адже мова, як правило, відіграє визначальну роль у процесі національної самоідентифікації особи, формуванні її особистості, здобутті нею освіти, залученні її до надбань культури, є інструментом накопичення знань та засобом повсякденного спілкування. Серед мов національних меншин у Конституції України виокремлено російську мову. Це обумовлено тим, що російською мовою користується значна частина населення України і в тому числі представники неросійських національностей. До того ж в Україні реально існує двомовність (українсько-російська), зафіксовані прояви фактичної двомовності населення, які характеризуються зменшенням проявів цього на заході країни поряд із подальшим його розвитком на сході і півдні [10, с.261-267]. Як відомо, існує два типи культурно-мовної асиміляції, умовно названі

До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір

“шотландським” і “баскським”. При першому типі асиміляція часткова і повільна, не має вираженого конфліктного характеру і не стає джерелом міжетнічної напруги. При другому типі асиміляції зберігається культурно-мовна дистанція між “не титульними” і “титульним” етносами. На відміну від асиміляції аккультурація є процесом взаємовпливу етнічних культур, при якому не відбувається зміни етнічної самосвідомості етнічних меншин або втрати їхньої мови. Політику аккультурації проводять сучасні демократичні держави. Створення оптимальної моделі взаємодії етносів і держави у демократичному суспільстві, та й ще такому, яке прагне до створення громадянського суспільства, неможливе без розвитку діалогової взаємодії, особливо в умовах співіснування різних етносів. Така стратегія виходить, передусім, із рівноправного положення учасників цієї взаємодії. Більш того, громадянське суспільство не тільки не залежить від держави, але і контролює її, перетворюючи її в правову державу, що захищає інтереси своїх громадян. Мета діалогової взаємодії – це взаєморозуміння, самопізнання і саморозвиток її учасників (у даному випадку держави і етносів), створення комфортного середовища взаємодії і вирішення конкретних задач в період переходу від владної моносуб’єктності до функціонування парламентської демократії, від етнокультурної однорідності до плюралізму культурних регіональних онтологій. Використання діалогової моделі взаємодії між державою і етносами можливе лише у громадянському суспільстві, при досягненні суспільством певного рівня демократії й правосвідомості, коли у якості ціннісної парадигми виступає визнання рівнозначності усіх етносів та їх права на різні форми самовизначення у рамках даної країни. І якщо ми вибрали цей напрямок розвитку нашої держави і суспільства, то і треба все робити для цього розвитку. Передусім, це стосується визначення цінності діалогу у якомога різних сферах життя людини. Онтологія світу діалогічності виявляє, по-перше, унікальність і неповторність кожного учасника діалогової взаємодії, його нетотожність і невиведенність ні від якої із форм загальності; по-друге, усвідомлення самим учасником одиницності свого місця в Бутті; по-третє, у цьому світі не діє закон загального заміщення. Діалог являє собою досвід такої соціальної взаємодії, результат якої завжди відрізняється від монологічних очікувань, тому що має місце непрямий ефект незапланованих взаємовпливів і корекцій, “інші” розширюють діапазон кожного з учасників діалогу, вносять свої ресурси і можливості. Тому діалог як форма соціальної взаємодії між державою і етносами виникає не тільки і не стільки на основі компромісу, скільки на основі консенсусу. Близькі, на перший погляд, “консенсус” і “компроміс” є цілком різними за своєю сутністю поняттями. Перше з них є результатом діалогу, а друге – ні. У консенсусі учасники вбачають мету у тому, щоб досягнути досвід “іншого” і ввести у свій обрій певне інобуття. У компромісі – щоб переконати “іншого”, тобто зробити подібним до себе, або себе до “іншого”. За умов компромісу несхожість є межею свободи один одного. У консенсусі – розширення свободи один одного. Отже, розуміння “іншого” не як межі своїх можливостей, а як розширення обрїю власного

До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір

буття, не перетворення того, хто розуміється у засіб для наших інтересів, а відкриття і визнання його самоцінності та свободи, можливо тільки в діалозі, що виступає засобом досягнення консенсусу. бо саме він призводить до будь-якого розвитку взагалі, а значить і до розвитку державності, етносів, народу, виступає засобом одночасно і формування, і реалізації творчих потенцій його учасників, у реальному ж процесі життєдіяльності людей освоєння і реалізація потенцій виступають як діалектично суперечливі сторони розвитку особистості. Консенсусна форма соціальної інтеграції веде до досягнення спільності (або підвищення її рівня) суб'єктів, що діють вільними сукупними зусиллями при збереженні неповторної індивідуальності кожним.

Діалогова модель взаємодії між державою і етносами дає змогу проблемі, що залишалася анонімною і тому не приймалася до уваги системою прийняття рішень, отримати статус законної суспільної вимоги будь-якого етносу і забезпечити великий ступінь істинності у виявленні і врахуванні інтересів етнічних спільнот. Така проблема з “речі-в-собі” стає “річчю для всіх”, прояснюється, і потребує негайного якщо не вирішення, то хоча б відгуку з боку держави. Це стосується, до речі, і вже згаданої проблеми мови. Конституція України визнає українську мову державною. Держава бере на себе зобов'язання забезпечити всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, бо була потреба її захисту так само, як і мови національних меншин. Українська мова протягом кількох десятиліть була майже повністю штучно вилучена зі сфери політики, економіки, науки, судочинства, діяльності правоохоронних органів, військової, дипломатичної та інших важливих сфер державного та громадського життя. Отже, з одного боку, виокремлення в конституційному тексті питання розвитку історичної свідомості, традицій і культури української нації виправдано з огляду на складну і трагічну історію етнічних українців, яки вибороли своє право на національне відродження. З другого боку, українська держава виходить з демократичної концепції національно-етнічного плюралізму і тому не лише визнає за всіма корінними народами і національними меншинами право на розвиток етнічної мовної самобутності, але зобов'язується сприяти такому розвитку. В Україні мовам не титульних етносів хоча і гарантується їх застосування Основним законом, але не надається офіційного статусу ні на національному, ні на регіональному рівнях. Звернемо увагу на те, що демократичний потенціал національної ідеї та української державності закладено, передусім, в Преамбулі конституції, в тому, що народ України – це громадяни усіх національностей. Але поки не буде діалогу між державою і етносами, - проблема існуючої суперечності між офіційним статусом української мови і дійсним її поширенням, потреба окремих регіонів у здійсненні більш ліберальної мовної політики не отримає статус законної суспільної вимоги і буде ігноруватися державою як анонімна або вважатися політично спекулятивною, бо проблема у суспільстві не вирішується доти, поки вона анонімна, не подана діючим суб'єктом. Чим більше цих діючих

До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір

суб'єктів, тим більше коло проблем суспільство може вирішити. Очевидно, що для зваженого вирішення мовних проблем та досягнення міжнаціональної злагоди в Україні важливо здійснити перехід до оптимальної моделі взаємодії етносів і держави - діалогової взаємодії, яка виходить із рівноправного положення учасників взаємодії для взаєморозуміння, самопізнання і саморозвитку її учасників, а отже і визнання рівнозначності мов усіх етносів теж.

Збереження цілісності поліетнічного суспільства і встановлення політичної стабільності в Україні традиційно залишалось прерогативою держави, яка була джерелом усіх модернізаційних трансформацій. В руках держави зосереджена інституціональна основа взаємодії з етносами: система права, освіта і просвітництво, відповідні органи виконавчої влади, тобто влада несе особливу соціальну відповідальність за ефективність взаємодії з етносами. Але у громадянському суспільстві етноси повинні перетворитися у рівноправних із державою суб'єктів, і тому вони теж стають відповідальними за збереження цілісності поліетнічного суспільства. Необхідність вироблення нового мислення у сфері етнополітики потребує вже зараз подолання закоренілих стереотипів сприйняття як етнічних спільнот, так і їхньої взаємодії з державою. На жаль, держава все ще продовжує робити вигляд, що не помічає цього і переносить свою увагу і увагу суспільства у площину міжетнічних відносин (наприклад, між росіянами, українцями і татарами у Криму) або відносин між "титульним" етносом і етнічними меншинами (наприклад, між українцями і росіянами у різних регіонах країни). Як відомо, в традиційних суспільствах, держава завжди зацікавлена у формуванні над етнічної ідентифікації індивідів. У громадянському ж суспільстві держава розглядає поліетнічність як своє багатство і повинна дбайливо відноситися до етнічної гетерогенності свого народу. Вкрай важливо розробити систему управління національними процесами, передбачати принаймні два вектори їх можливого розвитку: "ескалацію" та "прогресивну еволюцію". Під "ескалацією" розуміється стихійний процес нагромадження та зростання міжнаціональної напруги, що відбивається в таких негативних явищах, як посилення етнічних передсудів, стійке поширення етнофобії на деяких територіях, можливість масових зіткнень. "Прогресивна еволюція", в свою чергу, передбачає перехід від стихійної конфронтації етнічних груп до політично організованої опозиції національних рухів, що намагаються в демократично інституціоналізованих формах реалізувати цілі, відбиті у вигляді спеціально розроблених програм, що дало б змогу ввести міжнаціональні відносини в русло регулюючого процесу, який передбачає прийняття еволюційного розвитку міжнаціонального протистояння, щоб він не перейшов у соціально руйнуючий напрям. Саме другий вектор розвитку міжетнічних відносин дає змогу виробити й здійснити стратегічний план розвитку суспільства. Незбалансованість інтересів, цінностей та традицій населення різних регіонів України сприяє посиленню в ряді з них – перш за все східних та південних – відцентрових тенденцій. А жаль, при відсутності загально-

До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір

національних доктрин, концепції етнонаціональної політики в Україні не сприяє сьогодні Україні, не служить державному будівництву України з поліетнічним населенням, з його полікультурною самобутністю. Звідси – накопичення в суспільстві соціального та національного незадоволення, соціально-політичного розчарування. Міжетнічна сфера фактично ігнорується з боку державних структур і є приводом для різного роду політичних спекуляцій, підставою для самоствердження борців за владу. Відбувається об'єктивне відчуження держави від нації, державної ідеї – від національної, а не їхня гармонізація і злагода. Культурницька спрямованість підходу до національного буття українського народу веде до того, що в державній етнополітиці виявляється тенденція уникати власне політичних проблем, висунутих етнічним відродженням, політизацією етносів та етнізацією особи. Якщо ця тенденція зіткнеться з цим об'єктивним етнополітичним процесом, можливе етнічне ускладнення, що надовго загальмує розвиток української держави. Назріла нагальна потреба створити дійсно наукову прогностичну теорію, що відображала б справжні етнічні проблеми, реальний стан речей для етнонаціональної політики в Україні на засадах рівноправності, істинної справедливості, об'єктивного права на національне самовизначення, національне самоствердження різних етносів, з одного боку, і “української політичної нації”, “народу України”, об'єднання української нації, з другого боку, впроваджувати в життя етнічну злагоду, народовладну множинність, багатоманітність культур, перетворити поліетнічний склад населення України із фактора слабкості на фактор сили та могутності усього народу України.

Висновки

Етнонаціональна різноманітність України - це не проблема, з якою треба боротися, а унікальна загальнонаціональна перевага, яку треба розвивати й використовувати, бо вона визнається важливим ресурсом геополітики й економіки. Не говорячи вже про те, що ефективна етнонаціональна політика – це міцна горизонталь, а не тільки вертикаль влади. Звичайно, сучасна цивілізація, що базується на науково-технічному прогресі, зближує представників різних націй, етносів і народностей, знижує їх протистояння, культурно-історичні типи співжиття конвергують (наближуються, перетворюються) у більш високі форми співжиття. І цей процес не зупинити. Але щоб успішно існувати і розвиватися, кожна форма буття (а соціальна матерія одна із таких форм) повинна мати такі умови, щоб елементи, які її складають (наприклад етноси України), були гармонізовані, урівноважені, складали єдине ціле. За теорією самоорганізації вимогами для формування соціуму як динамічного цілого виступає наявність загального (запас знань, норм поведінки, засвоєних культурних зв'язків, спільних інтересів) та наявність відмінного як умови їх взаємодії. Це дає імпульс у напрямку зняття протиріч між загальним та відмінним, призводить до розвитку соціуму. Тільки діалогова модель взаємодії між державою і етносами здатна зробити так, щоб неоднорідність українського етносу, його регіональні - перш за все, західні і східні – особливості на рівні культури, До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір

мови, ментальності не створювали умови для протиріч, які призводять до конфлікту у боротьбі інтересів, а навпаки вели до їх інтеграції у співтовариство культур, яке здатне привести до взаємозбагачення національної української культури, створенню умов для усвідомлення унікальності українського народу в цілому, його внутрішньої цілісності і незалежності. Для діалогу необхідна рівність його учасників, тому необхідно етносам отримати незалежнення свого буття, звідси – нагальна потреба наукового осмислення етнонаціональної самоорганізації, проблеми національної державності, державного управління національною структурою, формування соціально-політичних механізмів вирішення суперечностей у сфері етнонаціональних відносин, аналізу існуючих форм національного об'єднання і моделювання нових. Діалог між державою і етносами є запорукою їх рівноправного співіснування, органічного взаємозв'язку, а державний і національний суверенітет по суті справи є різними формами вияву народного суверенітету. Необхідно забезпечити наукове розроблення діалогової моделі відносин між державою і етносами в багатонаціональній єдності Української держави, виходячи з принципу, що остаточною метою кожного народу є не держава, а його можливий своєрідний культурний розвиток.

Перспективи подальших наукових досліджень: використання методології аналізу етнонаціонального буття для управління етнонаціональними конфліктами; подальший розвиток проблеми самоідентифікації етносів в умовах громадянського суспільства; - розроблення правових основ утворення та функціонування різних форм самоврядування етнічних адміністративно-територіальних одиниць, національно-культурної автономії; компаративістський аналіз етнонаціонального буття у контексті глобалізаційних процесів; шляхи оптимізації збереження цілісності поліетнічного суспільства та самоідентифікації етносів; розроблення правових підстав етнорегіональної політики; аналіз співвідношення прав етносу, громадянина та держави.

Все це має забезпечуватися міждисциплінарним підходом, що базується на комплексному використанні специфічних методів, ідей різних наук та відновленні отриманих результатів у рамках єдиної методології, і перш за все – етнополітології, етндержавознавства, етноконфліктології, етнопсихології та інших наук, що спеціально вивчають етнополітичну сферу. Лейтмотивом цього міждисциплінарного підходу, на наш погляд, повинна бути розробка ідеології державотворення у поєднанні з розвитком української національної ідеї та більш поглибленим її розумінням як загальнонаціональної ідеї. Водночас важливо всіляко розвивати специфічні риси етносу на нових стадіях його поступу, уточнених та вивірених самим часом характеристик його як унікального продукту загальноцивілізаційного процесу.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р. – К.: Преса України, 1997.

До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір

2. Римаренко Ю. Права людини та громадянина, права народів, права етнічних меншин // Український часопис прав людини. – 1996. - № 3 – 4. – К.: Українська правнича фундація, 1997.
3. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, відп. ред. Ю.І.Римаренко. – К.: Довіра, Генеза, 1996.
4. Євтух В. Культури етнічних спільнот Криму і процеси глобалізації: Українська перспектива // Віче. - № 5. – 2003.
5. Шульга М. Міжнародний досвід захисту прав національних меншин // Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-американського бюро захисту прав людини. Вип. 21. – К., 1998.
6. Колісник В.П. Право людини на збереження національної ідентичності як передумова досягнення міжнаціональної злагоди // Права людини в Україні. Інф.-аналіт. Бюл. Укр.-америк. Бюро захисту прав людини. – Вип. 11. – К.- Х., 2001.
7. Курас І. Етнополітологія. Перші кроки становлення. – К.: Генеза. - Інститут політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, 2004. – 734 с.
8. Сорокин П.А. Общедоступный учебник социологии . Статьи разных лет. – М., 1994.
9. Битянова М.Р. Социальная психология. – М., 1994.
10. Попова І. Етнонаціональна палітра суспільного розвитку України // Вісник національної академії державного управління при Президенті України. – 2006. - №3.

Г.А. АРСЕНТЬЕВА

Запорожский национальный технический университет, Запорожье

К ВОПРОСУ О ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ГОСУДАРСТВА И ЭТНОСОВ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Статья представляет собой социально-философский анализ взаимодействия государства и этносов в современной Украине. Рассмотрены сущность, специфика, типы таких социальных взаимодействий, как императив, манипуляция, диалог. Выявлены основные пути использования конструктивного диалога между государством и этносами для оптимизации трансформационных процессов в современной Украине.

Ключевые слова: государство, этнос, императив, манипуляция, диалог

G. ARSENTJEVA

Zaporozhye national technical university, Zaporozhye

ON THE PROBLEM OF THE COOPERATION BETWEEN STATE AND ETHNOS IN CONTEMPORARY UKRAINE: SOCIO-PHILOSOPHICAL DIMENSION

The article presents the socio-philosophical analysis of cooperation between state and ethnos in contemporary Ukraine. The essence specificity types of such social interactions as imperative, manipulation, dialogue are examined. The main ways of the constructive dialogue application between state and ethnos in the direction of the transformational processes optimization in contemporary Ukraine are revealed.

Key words: state, ethnos, imperative, manipulation, dialogue

Стаття надійшла до редакції 20.03.11р.

До питання про взаємодію держави й етносів в сучасній Україні: соціально-філософський вимір